

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ОСОБЛИВОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

SOCIAL ENTERPRISE: PECULIARITIES AND POSSIBILITIES OF CREATION IN UKRAINE

УДК 334.722:364.46

Безсмертна О.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва
та фінансової діяльності
Вінницький національний технічний
університет

Білоконь Т.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва
та фінансової діяльності
Вінницький національний технічний
університет

Шварц І.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва
та фінансової діяльності
Вінницький національний технічний
університет

У статті розглянуто сутність та особливості соціального підприємництва, критерії, яким воно повинно відповідати, а саме соціальний зміст, новизна, самоокупність, тиражованість; аспекти функціонування соціального підприємництва за кордоном та можливості його створення в Україні. Зокрема, розглянуто особливості законодавчого регулювання соціального підприємництва в Україні, ресурсні можливості для такого бізнесу, перспективи аутсорсингової партнерської співпраці, можливість формування лояльності споживачів до продукції соціального підприємства, шляхи міжнародної співпраці з різними фондами в соціальному підприємстві. Також здійснено порівняння соціального підприємства з благодійними організаціями та традиційним бізнесом за факторами структури, джерелами фінансування, метою діяльності та спрямуванням прибутку. Наведено приклади актуальних напрямів соціального бізнесу, а також перспективні сфери діяльності.

Ключові слова: соціальне підприємництво, бізнес, соціальна проблема, вразливі верстви населення, працевлаштування, прибуток, саморозвиток.

В статье рассмотрены сущность и особенности социального предпринимательства,

критерии, которым оно должно соответствовать, а именно социальное содержание, новизна, самокупаемость, тиражированность; аспекты функционирования социального предпринимательства за рубежом и возможности его создания в Украине. В частности, рассмотрены особенности законодательного регулирования социального предпринимательства в Украине, ресурсные возможности для такого бизнеса, перспективы аутсорсингового партнерского сотрудничества, возможность формирования лояльности потребителей к продукции социального предприятия, пути международного сотрудничества с различными фондами в социальном предпринимательстве. Также осуществлено сравнение социального предприятия с благотворительными организациями и традиционным бизнесом по факторам структуры, источникам финансирования, целью деятельности и направлением прибыли. Приведены примеры актуальных направлений социального бизнеса, а также перспективные сферы деятельности.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, бизнес, социальная проблема, уязвимые слои населения, трудоустройство, прибыль, саморазвитие.

The article deals with the essence and features of social entrepreneurship, the criteria it should meet (social content, novelty, self-sufficiency, reproduction), aspects of the functioning of social entrepreneurship abroad and the possibilities for its creation in Ukraine. In particular, the peculiarities of the legislative regulation of social entrepreneurship in Ukraine, resource opportunities for such business, prospects of outsourcing cooperation, the possibility of forming consumer loyalty to the products of a social enterprise, and ways of international cooperation in social entrepreneurship are considered. It is noted that in the absence of a social entrepreneurship law regulation, there is a great opportunity to choose the most optimal organizational and legal form, both in terms of the business model and in terms of the features of taxation. That is, the created social enterprise can be from the common commercial project to a public joint stock company. It is expedient to use effectively the human resources including vulnerable groups of the population and material resources that have not found their application and are hopelessly idle. The urgency and efficiency of outsourcing cooperation of a social enterprise with external firms are emphasized. The indisputable opportunity is also the formation of consumer loyalty to the products of the social enterprise, which is an integral part of the consumer culture of Ukrainians. Finally, the opportunity and prospects for international cooperation in the field of social business are emphasized. To this end, the United Nations Development Program, the International Organization for Migration, the Rural Development Program, and the Social Investment Program work. A comparison of the social enterprise with charitable organizations and traditional business is also made at the factors of the structure, sources of financing, the purpose of the activity and the direction of profit. Examples of topical areas of social business in Ukraine, as well as promising areas of activity are given. The relevance of rural development is emphasized.

Key words: social entrepreneurship, business, social problem, vulnerable segments of the population, employment, profit, self-development.

Постановка проблеми. Сьогодні соціальне підприємництво динамічно розвивається в європейських країнах. Воно спрямоване на вирішення питання безробіття, соціального захисту та соціального залучення. В Україні також є спроби перейняти цей досвід, спрямувати бізнес на досягнення соціальних цілей, а отриманий прибуток – на саморозвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей соціального підприємництва, можливостей його розвитку в Україні розглянуті в працях таких вчених, як В. Назарук, О. Ткалич, Ю. Костенко, О. Загакайло.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення особливостей соціального підприємництва та виявлення можливостей його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В зарубіжних країнах соціальне підприємництво передбачає спрямування результатів діяльності на користь суспільства та отримання вигоди для бізнесу. Такий напрям бізнесу підтримується державою, яка, зокрема, допомагає вирішувати проблеми зі збутом товарів та послуг. В Україні доцільним є перейняття досвіду цих країн, адже всі сфери соціального підприємництва є перспективними.

Створення соціально орієнтованого підприємства – це певна реакція суспільства на соціальну проблему, яка стає актуальною та пріоритетною в певний момент часу, особливо коли в бюджеті не вистачає на це коштів. Отже, в сучасних умовах господарювання створення соціального підприємства є ефективною ідеєю для бізнесу.

Український форум благодійників розглядає соціальне підприємництво як діяльність задля повного або часткового вирішення соціальних проблем на умовах самоокупності, інноваційності та стійкості.

Під час прийняття рішення про реалізацію бізнес-ідеї зі створення соціального підприємства варто взяти до уваги такі критерії соціального підприємництва:

- соціальний зміст та результат (соціальне підприємництво спрямоване на вирішення конкретної значимої соціальної проблеми);
- новизна (передбачає застосування сучасних підходів, новітніх способів вирішення соціальних проблем, які вже виникли, а також щодо яких є ризик виникнення);
- здатність до самоокупності та фінансової стійкості, тобто незалежність від зовнішніх джерел фінансування;
- тиражованість як здатність моделі соціального підприємства до відтворення в інших географічних та соціальних умовах [1].

Таким чином, соціальне підприємництво повинне мати соціальну місію, а соціальні підприємці є новаторами, які здатні вирішувати соціальні проблеми через ефективну реалізацію інноваційних ідей зі вдалим застосуванням різних ресурсів. Їхня діяльність повинна привести до тривалих позитивних соціальних змін у громаді чи суспільстві загалом.

Соціальне підприємництво в Україні стає все більш популярним, привертає увагу та активізує ініціативні групи людей. Застосування підприємницьких підходів до вирішення соціальних проблем дає новий поштовх соціальному підприємництву для розвитку.

Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва під назвою «Соціальні ініціативи» виокремив п'ять важливих можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні. Саме завдяки їм у нашій країні є мотиви до створення зростаючої кількості соціальних підприємств (рис. 1).

Отже, перша можливість полягає у відсутності закону, який би регулював соціальне підприємництво. Це справді велика можливість вибрати під час створення соціального підприємства ту організаційно-правову форму, яка буде оптимальною, виходячи як з організаційних особливостей ведення бізнесу, так і з особливостей сплати податків. Отже, створене соціальне підприємство може

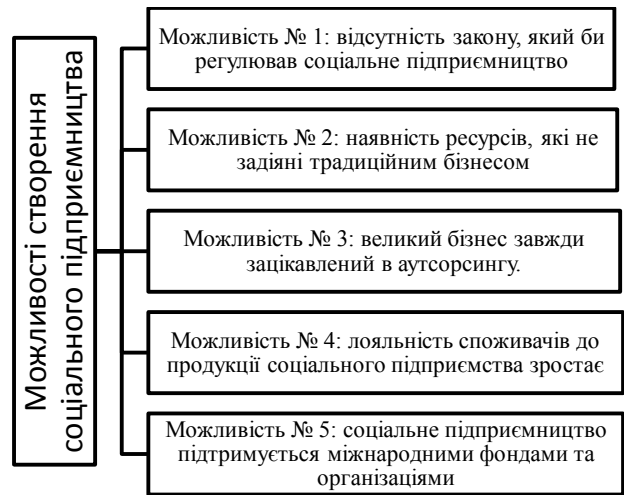

Рис. 1. Можливості створення соціального підприємництва

бути на перших етапах просто комерційним проектом, далі – громадською організацією, а потім – навіть публічним акціонерним товариством.

Слід зазначити, що важливо не те, чи існує вибрана форма соціального підприємства, а те, яка мета ставиться під час започаткування цього бізнесу. Для бізнесу місія повинна звучати так: ми створюємо підприємство не заради отримання пільг, а заради підвищення рівня життя вразливих груп населення.

Широкий спектр організаційно-правових форм успішних соціальних підприємств лише підтверджує перевагу такої можливості.

Наступна можливість полягає в наявності ресурсів, які не використовуються підприємствами звичайного бізнесу. Перш за все це людський ресурс, який включає такі категорії незайнятих людей:

- люди похилого віку;
- молодь;
- багатодітні мами;
- люди з обмеженими можливостями;
- внутрішньо переміщені особи;
- національні меншини;
- люди, що мають залежності;
- люди, що вийшли з місць позбавлення волі;
- ВІЛ-позитивні люди.

Незважаючи на свої особливості, ці люди часто є дуже освіченими, мають чудові вміння й навички, однак ці їх «особливості» зупиняють роботодавців щодо прийняття рішення брати їх на роботу через велику кількість поширених стереотипів.

Окрім людського ресурсу, доцільно розглянути матеріальні ресурси, зокрема споруди, які перебувають у власності громади.

В Україні є багато приміщень та будівель, які не використовуються, тому що перебувають у жахливому стані. Багато таких, які перебувають у власності громади. Останні неспроможні ефективно їх використовувати, тому вони простоюють безладно, перетворюючись на руїни.

За кордоном застосовується практика відновлення функціональності недіючих цехів, які стають зручними офісними приміщеннями, а в них починають працювати зазначені вище групи осіб. Такі підприємства починають отримувати прибутки та спрямовують їх на вирішення місцевих соціальних проблем.

Третя можливість полягає в тому, що великомасштабний бізнес завжди шукає виходи на аутсорсинг.

Більшість великих виробників намагається не тримати на своєму балансі деякі допоміжні служби й підрозділи, оскільки це створює значну частку постійних витрат, тому вони частіше замовляють такі послуги, як транспортування, прибирання приміщень та території, ремонт та обслуговування оргтехніки, реклама та "public relations", ведення бухгалтерського обліку, виробництво запасних деталей. Це є аутсорсингом, тобто передачею підприємством певних функцій зовнішнім організаціям за договором підряду. Для цього укладається угода, за якої робота виконується людьми зі сторонньої компанії, які мають високий рівень знань на навичок у цій сфері. В результаті аутсорсинг приводить до скорочення витрат.

Аутсорсинг дає можливість процвітати малому бізнесу. Окрім цього, великий бізнес, допомагаючи місцевій громаді у вирішенні певних проблем, несе соціальну відповідальність. Дуже часто підприємства та організації беруть участь у стартапах, відмовляючись від грантів. В такий спосіб вони досягають двох цілей: по-перше, забезпечують аутсорсинг для себе, а по-друге, вирішують соціальну проблему, яка в подальшому не потребуватиме грантів.

Є ще варіант придбання великим бізнесом послуг, які надає соціальне підприємство. В цьому разі протягом кількох років підприємство може гарантувати собі захист від ймовірності банкрутства. Кількість таких варіантів співпраці в Україні зростає.

Ще однією можливістю є лояльне ставлення споживачів до продукції соціального підприємства. Справді, споживацька культура українців покращується. Якщо 10 років тому споживачі перш за все звертали увагу на ціну, то сьогодні наші громадяни свідомо відмовляються від певних країн-виробників, особливо переглядають, чи не закінчився термін придатності, які складові інгредієнти, а також звертають увагу на наявність соціальної складової.

Репутація соціальних підприємств зростає, коли споживачі купують їх продукцію чи користуються їхніми послугами саме через відчуття причетності до важливої та корисної справи, а якщо йдеться ще й про національного товаровиробника, то така підтримка з боку споживача є дуже відчутною.

Співпрацюючи в Україні з малим бізнесом, соціальні підприємці можуть з легкістю знаходити своїх споживачів, йти назустріч громадам у вирішенні соціальних проблем, а також формувати у свідомості споживача необхідну культуру споживання.

Останньою можливістю, яку ми виділили у статті, є підтримка соціального підприємництва з боку міжнародних фондів та організацій. Можливо, це спірне питання, адже, здійснивши онлайн-пошук «підтримка соціальних підприємств», ми не отримаємо відповіді на запитання про те, де взяти ресурси на бізнес-проект. Проте якщо глибоко пошукати всі близькі за змістом до соціального підприємництва пропозиції, то можна знайти безліч варіантів.

Розглянемо це на прикладах.

1) Програма Розвитку ООН пропонує підтримку внутрішньо переміщеним особам. Її метою є працевлаштування внутрішньо переміщених осіб у нашій країні, представників місцевого населення Донецької та Луганської областей.

2) Міжнародна організація з міграції допомагає вимушеним переселенцям внаслідок конфлікту. Ця організація проводить тренінги та приймає на розгляд бізнес-проекти з наданням грантів на підтримку зусиль вимушених переселенців створити мале підприємство або пройти професійне навчання.

3) Багато програм-донорів мають на меті впровадження проектів щодо розвитку сільської місцевості, отже, є соціального спрямованими. Це такі фонди, як «Монсанто», Міжнародний благодійний фонд «Добробут громад» ("Heifer International").

4) Програма «Вестерн Ен-Ай-Ес Ентерпрайз Фонд» створена для реалізації соціального інвестування шляхом надання доступних кредитів, проведення консультацій та тренінгів, налагодження соціальної співпраці задля вирішення проблем громад [4].

Дуже часто соціальне підприємство асоціюють із благодійністю та поєднують з бізнесом. Соціальне підприємство успадкувало від благодійності соціальний зміст, а від бізнесу – підприємницький метод організації.

Однак все ж таки соціальне підприємство має свої ознаки й відрізняється від благодійної організації та звичайного бізнесу (рис. 2).

За даними рис. 2 видно, що соціальне підприємство, на відміну від традиційного бізнесу, має дієвий механізм вирішення саме соціальних проблем, а не комерційних. При цьому воно передбачає отримання прибутку, чого не мають благодійні організації.

Якщо розглянути діяльність вдалих соціальних підприємств в Україні, то складно виділити якусь найбільш популярну сферу діяльності. Бізнеси, які започатковувались задля працевлаштування

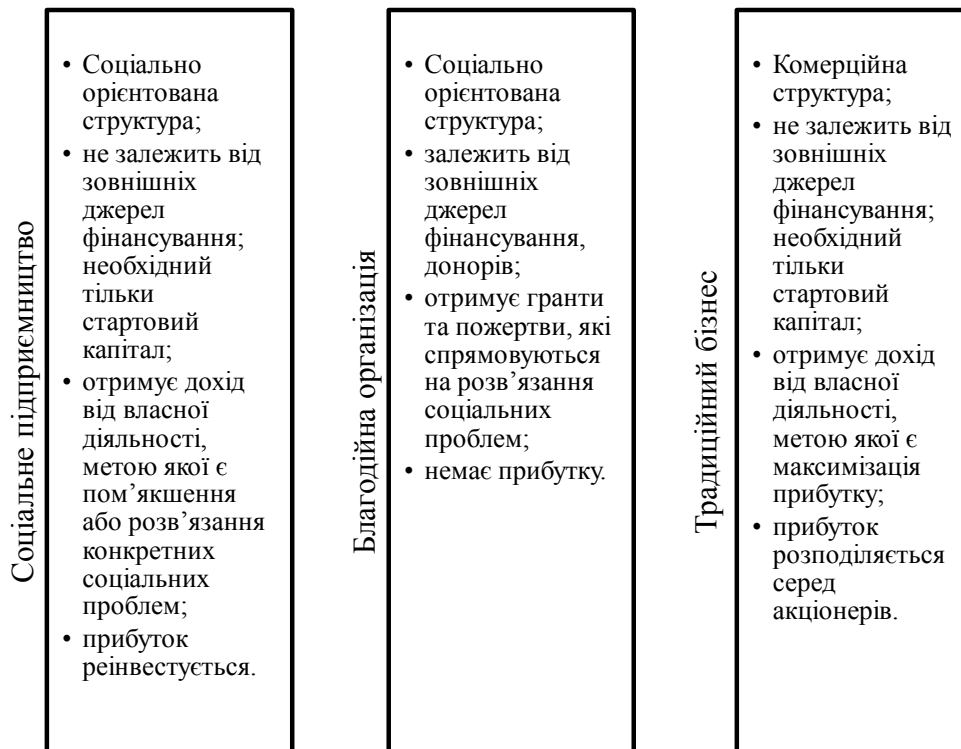

Рис. 2. Ознаки соціального підприємництва, благодійної організації та традиційного бізнесу

Джерело: сформовано авторами на основі джерела [1]

вразливих верств населення, брали до уваги рівень освіти, кваліфікацію, професійні вміння та навички людей. Саме тому ідеї були різноманітними: від виробництва продуктів харчування (випічка, гарячі напої, піца) до надання фінансових та бухгалтерських послуг.

Щодо фактору підприємницької діяльності стосовно отримання прибутку для його інвестування в подальші соціальні проекти, то тут також не можна виділити якусь тенденцію. Так, в Україні соціальні підприємства створюються й у виробничій сфері, й у сільському господарстві, й навіть у ресторанному бізнесі.

Соціально підприємництво – це також бізнес, тому воно має керуватись усіма правилами бізнесу, зокрема здійснювати пошук своєї ніші на ринку, проводити маркетингові дослідження, вивчати конкурентів та рівень конкуренції, шукати інвесторів та здійснювати інвестиції в розвиток. Куратор Зеленої Школи Максим Залевський вважає, що з часом змінюються або з'являються нові сфери діяльності, які повинні опинитись у центрі уваги соціального бізнесу. Сьогодні це виготовлення та реалізація органічної їжі, збирання та перероблення відходів, розроблення та впровадження альтернативних джерел енергії, підвищення енергоефективності, екобудівництво, еко-дизайн та пермакультурний дизайн [3].

На цьому ідеї не закінчуються, головною є робота в такому напрямі, щоби соціальна скла-

дова бізнесу сприймалась людьми як шлях покращення життя.

Деякі вітчизняні соціальні підприємства розглядають можливість продавати франшизи соціального бізнесу на приклад "Pan-Chocolatier" (pan-chocolatier.io.ua), "Urban Space 100" (urbanspace.if.ua), «Горіховий дім» (gorihoviydim.com.ua). Головне, що рушійною силою при цьому залишається соціальний аспект [3].

Висновки з проведеного дослідження. Соціально підприємництво, вбираючи ознаки благодійних організацій та традиційного бізнесу, передбачає вирішення або пом'якшення соціальних проблем на умовах самокупності. Як і будь-який бізнес таке підприємство передбачає, що під час його створення необхідно вишукувати інвесторів, проводити маркетингові дослідження, завойовувати ринки. При цьому експерти виділяють перспективні сфери діяльності для соціального підприємництва, які пов'язані з екологією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Назарук В. 5 великих можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні. URL: <https://delo.ua/business/5-mozhливостей-dlja-rozvitku-socialnogo-pidprijemnictva-v-ukraji-341252> (дата звернення: 04.04.2019).
2. Ткалич О. Працевлаштування людей із інвалідністю в Україні: формальність і реалії. *Спільне*.

2016. 26 вересня. URL: <http://commons.com.ua/ru/pratsevlashtu-vannya-lyudej-iz-invalidnistyu-vukrayini-formalnist-i-realiyi> (дата звернення: 30.03.2019).

3. Ідеї для бізнесу. Соціальне підприємство. *Мій бізнес*. 2017. 23 березня. URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=26158> (дата звернення: 04.04.2019).

4. Костенко Ю. Працевлаштування інвалідів: відповідальність та звітність роботодавця. *Консультант кадровика*. 2011. № 8. URL: <https://kadrhelp.com.ua/pracevlashtuvannya-invalidiv-vidpovidalnist-ta-zvitnist-robotodavcu> (дата звернення: 28.03.2019).

5. Особливості працевлаштування інваліда. *Бухгалтер*. 2017. URL: <https://buhgalter.com.ua/news/trudovi-vidnosini/osoblivosti-pratsevlashtuvannya-invalida> (дата звернення: 28.03.2019).

6. Норматив працевлаштування. *Податки та бухгалтерський облік*. 2018. № 14. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/february/issue-14/article-34114.html> (дата звернення: 19.03.2019).

REFERENCES:

1. Nazaruk V. 5 velykykh mozhlyvostei dlia rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [5 great opportunities for the development of social entrepreneurship in Ukraine]. Available at: <https://delo.ua/business/5-mozhlyvostej-dlja-rozvitku-socialnogo-pidprijemnytstva-v-ukrajii-341252> (accessed: 04 April 2019).

2. Tkalych O. (2016) Pratssevlashtuvannia liudei iz invalidnistiu v Ukraini: formalnist i realii [Employment of people with disabilities in Ukraine: formalities and realities]. *Spilne*, 26 Septemder. Available at: <http://commons.com.ua/ru/pratsevlashtu-vannya-lyudej-iz-invalidnistyu-vukrayini-formalnist-i-healiyi> (accessed: 30 March 2019).

3. Idei dlia biznesu. Sotsialne pidpriemnytstvo (2017) [Ideas for business. Social entrepreneurship]. *Mii biznes*, 23 March. Available at: <https://msb.aval.ua/news/?id=26158> (accessed: 04 April 2019).

4. Kostenko Yu. (2011) Pratssevlashtuvannia invalidiv: vidpovidalnist ta zvitnist robotodavtsia [Employment of the disabled persons: responsibility and accountability of the employer]. *Konsultant kadrovyyka*, no. 8. Available at: <https://kadrhelp.com.ua/pracevlashtuvannya-invalidiv-vidpovidalnist-ta-zvitnist-robotodavcu> (in Ukrainian) (accessed: 28 March 2019).

5. Osoblyvosti pratssevlashtuvannia invalida (2017) [Features of the employment of a disabled person]. *Bukhhalter*, 13 July. Available at: <https://buhgalter.com.ua/news/trudovi-vidnosini/osoblivosti-pratsevlashtuvannya-invalida> (accessed: 28 March 2019).

6. Normatyv pratssevlashtuvannia (2018) [Employment rate]. *Podatky ta bukhhalterskyi oblik*, no. 14. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/february/issue-14/article-34114.html> (accessed 19 March 2019).

Bezsmertna Oksana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship
and Financial Activities
Vinnitsa National Technical University

Bilokon Tetiana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship
and Financial Activities
Vinnitsa National Technical University

Shvarts Iryna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship
and Financial Activities
Vinnitsa National Technical University

SOCIAL ENTERPRISE: PECULIARITIES AND POSSIBILITIES OF CREATION IN UKRAINE

The purpose of the article. Social entrepreneurship is growing dynamically in European countries. It is aimed at solving the problem of unemployment, social protection and social inclusion. Ukraine also has attempts to take this experience, direct the business to achieve the social goals, and use profit for self-development. The purpose of the article is to generalize the features of social entrepreneurship and identify opportunities for its development in Ukraine.

Results. In other countries social entrepreneurship is an opportunity to work for the benefit of society and for the benefit of enterprise. This type of business is supported by the state and has no problems with the sale of goods and services. Unfortunately Ukrainian enterprises cannot successfully adopt the foreign experience. Making a social enterprise is a certain community reaction to a social problem that becomes relevant and priority at the moment when there are no budget funds.

The criteria for social entrepreneurship are social impact, innovation, financial sustainability, duplication.

Social entrepreneurship in Ukraine is a trend. It attracts attention of initiative groups and active people. The use of entrepreneurial approaches to solving social problems raises social entrepreneurship to a new level of development.

The All-Ukrainian Resource Center for the Development of Social Entrepreneurship "Social Initiatives" identified five major opportunities for the development of social entrepreneurship in Ukraine, which will encourage the making an increasing number of social enterprises:

- 1) lack of a law that regulates social entrepreneurship;
- 2) availability of resources not involved in traditional business;
- 3) big business is always interested in outsourcing;
- 4) growing loyalty of consumers to the products of a social enterprise;
- 5) social entrepreneurship is supported by international foundations and organizations.

Social entrepreneurship has some common features with traditional entrepreneurship and charity. Social entrepreneurship takes the social dimension from charity, and the entrepreneurial approach from the business.

The examples of successful social enterprises in Ukraine show that it is difficult to trace some of the most popular areas of activity. Businesses that were made for the employment of vulnerable groups of the population took into account the education, qualifications, and professional skills of these people, so you can see a variety of ideas from food production (cookies, cheese, berries, pizza, coffee) to providing accounting services.

If the company is aimed to make a profit for further investment into the social projects, there is also no trend. There are examples of social enterprises in agriculture, restaurant business, and in manufacturing in Ukraine. As the social entrepreneurship is a business, nobody cancels all business rules: niche search, marketing research, competition, investment, etc.

The curator of the Green School Maxim Zalewski believes that the current directions of social business today can be:

- ecotourism;
- eco-design and permaculture design for home and business;
- manufacture and sale of organic and vegan food;
- waste processing;
- introduction of alternative energy sources and improvement of energy efficiency;
- selling social business franchises.

Practical implications. Social entrepreneurship is an effective mechanism for solving social problems. There are possibilities for its making in Ukraine. People perceive a business better if it has a social component. Therefore social entrepreneurship is an actual and promising business direction.

Value/originality. In our work, we considered an issue of social entrepreneurship. This activity has some common features with traditional entrepreneurship and charity. So we highlighted some possibilities for making social entrepreneurship in Ukraine. But such factors as a legal framework, budget limitations, as well as delusions of physical powers of persons with disabilities outline prospects for further researches of social entrepreneurship.